

ביאורים

כפי שעוד נראה, עמדת הפילוסוף היא מנותקת ואריסטוקרטית. היא איננה מתאימה לכלל בני האדם אלא לקבוצה קטנה ומצומצמת. הפילוסוף רואה את הייחוד האנושי רק בצד השכלי, לכן העמידה הפילוסופיה במרכז את החיפוש אחר אמיתות מדעיות ומטאפיזיות. זהו מבחינתה האידיאל הגבוה ביותר אליו יכול להעפיל האדם. מן הסיבה הזאת, עניינים אנושיים כגון רגשות או אפילו מעשים מוסריים כמו עזרה לזולת או חסד הפכו בפילוסופיה למשניים בלבד ביחס לחכמה. החברה האנושית כולה נוצרה כדי ליצור את האפשרות לכך שמייעוט פילוסופי יוכל להגות בחכמה. העמדת החכמה בלבד במרכז פוסלת ממילא כל בן אדם שכישרויו הטבעיים מונעים ממנו להיות משכיל. אך נראה שבאופן מפתיע, דווקא העמדת ההשכלה במרכז הייתה בעוכרי הפילוסופים. שכן אדם שטעה בתפיסותיו לדידם - חי את כל חייו בטעות. היום הרי ידוע שרבות מהתפיסות הפילוסופיות בעת העתיקה לא היו נכונות בעליל. המהפכה הקופרניקאית הפכה את תמונת העולם המדעית ודעת הפילוסופיה העתיקה נדחתה מכל וכל. טעות זאת מלמדת שאין לחפש את יתרוננו האנושי של האדם דווקא בתחום הידיעות שלו. גם ידיעות רבות באמונה עלולות להפוך למידע אנציקלופדי של ערכים. ערכו הנצחי של האדם צריך להימדד ביחס לערכים נצחיים, כאלה שלא משתנים מתקופה לתקופה. ערכים אלה המעלים את האדם, מתקנים אותו ומקדמים אותו, יכולים להעניק ערך וטעם לכלל האנושות ולא רק לקבוצה קטנה ומצומצמת.

הרחבות

1. אפשר לתקן

ואיש אֲשֶׁר חָסְרוּ סְבוּתָיו בְּאֵי חָסֵר. לפי הפילוסוף ישנם כאלה שנבראו עם חסרון מולד ואין להם אפשרות לתקנו לעולם (אין הכוונה למום גופני או מחלה נפשית). הרמב"ם מציין שעל פי התורה ההשקפה הפוכה לגמרי: "ואמנם בארתי לך זה שלא תשוב השגעונות אשר ישקרו בהם חכמי הכוכבים אמתיות, כי יחשבו שמולד האדם ישמחו בעל מעלה או בעל חסרון, ושהאיש מוכרח על המעשים ההם בהכרח. אמנם אני יודע, שהדבר המוסכם עליו מתורתנו ומפילוסופי יון כמו שאמתוהו טענות האמת, שפעולות האדם כולן מסורות לו, אין מכריח אותו בהן ולא מביא אותו זולת עצמו כלל שיהיה לצד מעלה או לצד חסרון, אלא אם כן תהיה לו הכנת המזגים לבד, כמו שבארנו, שיקל בו ענין או יכבד. אבל שתתחייב (פעולה מהפעולות) או יהיה בו נמנע - אין זה כלל" [שמונה פרקים פרק ח].

2. שלימות האדם

וזאת המדרגה היא התקלית האחרונה המיחלת לאדם השלם. מעין שאיפה גבוהה זו ניתן דווקא למצוא בתורת ישראל, כפי שמבאר רמח"ל: "ההשתדלות הוא שיהיה האדם נבדל ונעתק מן החומריות לגמרי ומתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלהיו, ועל דרך זה נקראו הנביאים מלאכים... ואפילו בשעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו הנה לא תזוז נפשו מדביקותה העליון, וכענין שנאמר: "דבקה נפשי אחרריך בי תמכה ימינך" [תהלים סג] [מסילת ישרים פרק כו].

שאלות לדיון

הפילוסוף טוען כי השלמות השכלית תביא לשלמות המעשים. האם טענה זו נכונה או שמא ישנה עבודה מיוחדת לקניית שלמות זו?

לפי הפילוסוף, כשהאדם מגיע לשלמותו הוא זוכה להיות מִכַּת גדולי הפילוסופים. האם נכון לשאוף להימצא בין אנשים שנחשבים בעינינו למושלמים?

ולכל איש מאישי העולם סבות שבהן יִשְׁלַם, ולפיכך איש אֲשֶׁר נִשְׁלַמוּ סְבוּתָיו בְּאֵי שְׁלָם, ואיש אֲשֶׁר חָסְרוּ סְבוּתָיו בְּאֵי חָסֵר. כפופשי, אֲשֶׁר לֹא הוּכַח לְיִתְרָה מְקַבֵּל צִוּת הָאָדָם וְהַדְּבֹר בְּתַקְלֵית הַחֲסָרוֹן, וְהַפִּילוֹסוֹף, אֲשֶׁר הוּכַח לֹא הִכְנֹת יִקְבֵּל בְּהֵן הַמַּעֲלוֹת הַמְזִיגִיּוֹת וְהַמְדוּתִיּוֹת וְהַמְדַּעִיּוֹת וְהַמַּעֲשִׂיּוֹת, וְלֹא חָסֵר לוֹ דְּבַר מִן הַשְּׂלָמוֹת. אֲבָל אֵלּוּ הַשְּׂלָמוֹת הֵן בְּכַח, צָרִיךְ לְהוֹצֵאתָן אֶל הַפְּעֵל לְלִמּוּד וְחֻנּוּךְ, וְאִז יֵרָאוּ הַתְּכִוּנוֹת כְּפִי שֶׁהוּכְנֵנוּ לוֹ, מִשְׁלָמוֹת וְחֲסָרוֹן וּמְצוּעִים לְאֵין סוֹף. וְהַשְּׁלָם, יִתְחַבֵּר בּוֹ מִן הַמִּין הָאֱלֹהִי אֹר הַנִּקְרָא 'הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל', יִתְחַבֵּר בּוֹ שְׂכָלוֹ הַנִּפְעֵל בְּדְבָקוֹת וְהַתְּאַחְדוֹת עַד שְׁיִרְאָה הָאִישׁ שֶׁהוּא הוּא אוֹתוֹ הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל, אֵין הַבְּדֵל בֵּינֵיהֶם. וְיַעֲשֶׂה פְּלִיּוֹ, רְצוֹנֵי לֹמַר אֵיבְרֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ, מְשֻׁמְשִׁים רַק לְמַעֲשִׂים הַיִּתְרָה שְׂלָמִים, וּבְזִמְנֵים הַיִּתְרָה מִתְּאִימִים, וּבְנִסְבוֹת הַיִּתְרָה טוֹבוֹת, וְכֵאלוֹ הֵם כְּלִים לְשֶׂכָל הַפּוֹעֵל, לֹא לְשֶׂכָל הַהִיּוֹלִי הַנִּפְעֵל אֲשֶׁר הֵיךְ מִקְדָּם מְשַׁתְּמֵשׁ בָּהֶם, וְהֵיךְ פְּעֵם קוֹלֵעַ וּפְעֵמִים מִחֲטִיא, וְזֶה קוֹלֵעַ תְּמִיד. וְזֹאת הַמְדַּרְגָּה הַיִּתְרָה הַתְּקִלָּה הָאֲחֵרוֹנָה הַמִּיחֲלָת לְאָדָם הַשְּׁלָם, אַחֲרֵי שֶׁתַּעֲשֶׂה נִפְשׁוֹ מְטַהֵר מִן הַסְּפִקוֹת, מְשִׁיגָה הַחֲכָמוֹת עַל אֲמִתּוֹת, וְתַעֲשֶׂה כְּאֵלוֹ הַיִּתְרָה, וְתַהֲיֶיהָ בְּמַדְרָגָה הַנְּמוּכָה מִן הַמְדַּרְגוֹת הַמְּלֶאכִיּוֹת הַנְּבִדָּלוֹת מִן הַגּוֹפּוֹת, וְהִיא מְדַרְגַת הַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל, וְהוּא מְלֶאךְ שֶׁמְדַרְגָּתוֹ לְמִטָּה מִן הַמְּלֶאךְ הַמְּמַנֶּה עַל גִּלְגַּל הַיְרֵחַ, וְהֵם שְׂכָלִים מְפֻשְׁטִים מִן הַחֲמֹר, קְדָמוֹנִים עִם הַסְּבָה הַרְאִשׁוֹנָה, אֵינָם יִרְאִים הַכְּלִיּוֹן לְעוֹלָם. וְתַעֲשֶׂה נִפְשׁוֹ הָאָדָם הַשְּׁלָם וְאוֹתוֹ הַשְּׂכָל דְּבַר אֲחָד, וְלֹא יַחֲוֵשׁ לְכִלְיוֹן גּוֹפֵוֹ וְאֵיבְרֵיו, הוֹאִיל וְכִבֵּר נַעֲשֶׂה הוּא וְהוּא דְּבַר אֲחָד. וְהֵיךְ נַחַת לְנִפְשׁוֹ בְּתִיּוֹם, מְפִנֵּי שֶׁנִּהְיָה מִפֶּת הַרְמָס וְאֶסְקֶלְפִּיּוֹס וְסוֹקְרַטֵס וְאַפְּלַטוֹן וְאַרִיסְטוֹ, יִתֵּר עַל כָּן, הוּא וְהֵם וְכָל מִי שֶׁהֵיךְ בְּמַדְרָגָתוֹ וְהַשְּׂכָל הַפּוֹעֵל דְּבַר אֲחָד הֵם. וְזֶה הוּא אֲשֶׁר יִכְנֶה בְּרִצּוֹן הָאֵל עַל דְּרָךְ הַמְּלִיצָה אוֹ הַקְּרוֹב.

סִיבוֹת שֶׁבָּהֶן יִשְׁלַם - ישנם גורמים המביאים להיותו שלם (בשכלו). הגורמים הם התכונות שקיבל מהוריו, סביבתו, האקלים וכד' שנפרטו לעיל. **בא שלם** - מגיע לשלמותו. **לא הוכח** - אין לו פוטנציאל. **בכוח** - בפוטנציאל. **משלמות וחסרון ומצועים לאין סוף** - האדם יכול להוציא את כישורו אל הפועל באופן מושלם או חלקי (בדרגות רבות). **והשלם** - האדם שהגיע לשלמותו. **השכל המועל** - כוח האמת המוחלטת ששורה בעולם, רצון אלוהים. הפילוסופים האמינו שאדם שמתעלה, מתמוג עם רצון עליון זה עד שנעשה רוחני ואינו נפעל על ידי החומר. **השכל ההיולי** - השכל הגולמי, הבלתי מעובד. הוא השכל האנושי המוגבל. **שנהיה מפת** - הגיע אל מדרגתו. **וזה הוא אשר יכונה** - אנו מכנים את המגמה להגיע למדרגה זו שזוהו 'רצון הא-ל' (אך זהו משל שהרי אין לא-ל רצון).